

Секція: Проблеми макроекономіки

КРИВЕНКО Д. Ю.

студентка економічного факультету

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

ЕКОНОМІКА ДЕРЖАВНОГО БОРГУ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА СУЧАСНІ ІНСТИТУЦІЙНІ ПРИЧИНИ ЦЬОГО ВИНИКНЕННЯ

Світова економіка на сучасному етапі переживає потрясіння й перетворення, які роблять майбутнє непередбачуваним з високим ступенем ризику й невизначеності. Фінансова криза 2008 – 2009 рр. показала, що деякі процеси є циклічними, але інші потребують перебудови уявлень про економічну політику й координацію фінансової системи світу, тому національні уряди й міжнародні інститути думають про реформи економічних політик, які б могли відповідати ризикам й невизначеностям сучасним і майбутнім.

Звичайно, виявити ті явища, які можуть вплинути на майбутні ризики й невизначеності доволі складно. Але одна з найбільш актуальних тем, яка хвилює сучасних вчених – це борги як індивідуальні, так й на рівні держав. Ще наприкінці минулого століття вважалось, що кредит використовується для формування попиту на ринку, а попит у свою чергу дає можливість більше виробляти та стимулювати зростання ВВП й інших економічних показників. Таким чином, на міжнародному рівні усі борги як би взаємознищувались й дорівнювались нулю, тобто не були загрозою для суспільства.

Але ця логіка в реальності порушувалась у цьому ланцюжку в місці попиту – кредит використовувався не на споживчі товари, а у більшості на нерухомість, що й призвело до порушення ефекту на виході. Це один із факторів, який спровокував фінансову кризу 2008 -2009 рр.

Після цього світу стало зрозуміло, що науковці помиляються щодо ефекту кредитної експансії. Це активізувало роздуми й над глибинними основами економічного аналізу, а також повернуло - у котрий раз – актуальність питання щодо ефективності ринкової системи у цілому.

Дж. Стігліц у статті ювілейного номеру журналу МВФ «Фінанси й розвиток» 2014 року звертає увагу, що протягом тривалого часу американський демократичний капіталізм досягав наявного тріумфу. У США до останнього часу наполягали дерегулюванні, приватизації й лібералізації за рахунок комплексу заходів економічної політики, який отримав назву Вашингтонський консенсус. Але потім настала економічна криза 2009 р. , коли держава врятувала ринок від ексцесів. Дж. Стігліц пише: «Спроба звести до мінімуму роль держави зазнала невдачу й змусила держави приймати безпрецедентні заходи. З того часу світове суспільству стало більш пильно придивлятися до економічної системи США» [1, с. 18].

Сьогодні є два метода виміряти об'єм державного боргу: частка валових фінансових зобов'язань від ВВП у відсотках або чисті зобов'язання як відсоток від ВВП. У загальному державному боргу враховують як коротко- й довгострокові борги усіх інститутів та організацій у державному секторі (згідно з міжнародною методологією, але у деяких країнах можуть бути прийняті національні стандарти обліку загального державного боргу). Різниця між загальним боргом й чистим може бути дуже велика для деяких країн, тому більш прийнятним на світовому рівні є розрахунок чистого державного боргу у відсотках до ВВП. Головним ускладнення у рахуванні чистого державного боргу є те, що фінансові активи можуть бути враховані різними методами в залежності від країни.

Але незважаючи на методологію, головним залишається те, що показники державного боргу стрімко зростають після останньої фінансової

кризи незалежно від того належить ця країна до групи розвинених країн чи тих, що розвиваються. У табл. 1 наведені дані Організації економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР), згідно з яким можна проаналізувати тенденції змін показників державного боргу у найбільш розвинутих країнах світу.

Табл.1

Чистий державний борг у відсотках до ВВП країн ОЕСР з 2008 – 2015 рр., %

Країна	2008	2010	2014	2015
Германія	69.9	86.2	83.9	79.8
Франція	79.3	95.7	115.1	116.1
Греція	122.5	157.3	188.7	188.2
Ірландія	50.1	88.5	133.1	132.0
Італія	118.9	131.1	147.2	147.4
Японія	171.1	193.3	229.6	232.5
Нова Зеландія	28.7	37.8	39.3	38.1
США	72.6	94.6	106.2	106.5
Євро-зона (15країн)	78.0	93.9	107.7	106.9
Всього у країнах ОЕСР	79.9	97.5	111.1	111.2

Складено автором:[4].

У табл.1 можна побачити тенденція зростання дуже стабільна у наведених країнах, особливо після кризи, яка розпочалась у 2007 р. Державний борг у відсотках до ВВП виріс з 70% у 1990-х роках до більш ніж 110% в 2014 р. У 2015 р. прогнозується 111.2% від ВВП. Цей тренд характерний не тільки для країн, у яких історично є проблеми з великим державним боргом – як Японія, Італія, Греція – а також для країн, у яких борг був значно нижчий до кризи як США, Франція, Ірландія[5].

Що ж стосується країн з перехідною економікою, у більшості східної та центральної Європи (СЦЄ), як Україна, то й тут тенденція аналогічна: борг зростає високими темпами. Найбільш високі темпи можна побачити в Україні, Болгарії, Румунії, Росії згідно з даними у табл. 2. Окрім наслідків кризи в цих країнах природа проблеми більш глибока, проблема в інституційній структурі економіки, яка перешкоджає витратити державні фінанси у вірному напрямку.

Чистий державний борг у відсотках до ВВП країн СЦЄ з 2010 - 2015рр., %

Країна	2010	2014	2015
Чехія	38.4	44.4	44.4
Вірменія	33.7	41.5	42.5
Білорусь	39.5	35.7	35.1
Болгарія	14.9	25.2	25.1
Молдова	26.9	25.4	28.0
Румунія	31.1	39.9	39.6
Росія	11.3	15.7	16.5
Грузія	39.3	33.9	33.6
Казахстан	10.7	13.7	14.5
Україна	40.5	67.6	73.4

Складено автором: [3].

Динаміка державного боргу та державних запозичень характеризує лише кількісну сторону проблеми, а для оцінки якісної складової боргової політики держави важливе значення має вивчення інституційних основ теми нашого дослідження, які впливають на боргове навантаження у корені. І тут ми повертаємось до держави, яка є головним інститутом, який відіграє виняткову роль у виникненні та розвитку цінностей, традицій та економічної свободи у прийнятті рішень. Становлення громадянського суспільства і правової держави виражається поступовим зменшенням частки повноважень і відповідальності держави і відповідним зростанням частки повноважень і відповідальності інститутів громадянського суспільства і громадян. Але якщо з якихось причин реальна частка держави перевищує природній рівень, то порушується інституційний баланс. У цих умовах господарюючи суб'єкти стикаються з таким двома проявами інституційної нерівноваги: порушення їх повноважень і обмеження свободи у прийнятті рішень; виникнення додаткової невизначеності у всіх сферах господарських рішень [2, с. 12].

Через неефективну систему прийняття рішень ми маємо незбалансованість у суспільних фінансах, зростання державного боргу та інші критичні процеси різної інтенсивності як у реальному секторі економіки, так й у монетарній сфері. Тому сучасні проблеми накопичення

державного боргу, розповсюдження кредитної експансії потрібно вирішувати на інституційному рівні.

Література:

1. Стиглиц Дж. Неравенство. Экономика должна служить обществу / Джозеф Е. Стиглиц // Финансы и развитие, Международный валютный фонд. - 2014. - №9. – С.18 – 19.

2. Яременко О. Л. Лібералізм, економічна свобода й держава / О. Л. Яременко // Економіка України. – 2010. - №12. – С. 4 - 15.

3. IMF Survey of Public Debt, 2015 [режим доступу: <http://www.imf.org/en/Data>].

4. OECD Central government debt statistics [режим доступу: <http://www.oecd.org/gov/budgeting/central-government-debt-statistics.htm>].

5. Percentage of Public Debt in GDP Around the World, October 2015 [режим доступу: <https://www.gfmag.com/global-data/economic-data/public-debt-percentage-gdp?page=3>].